
České, moravské a slezské zámky ve faktech, mýtech a legendách

---

Prolog

Kdybychom se snažili přesně spočítat obrovské množství šlechtických zámeckých sídel v naší vlasti, záhy dospějeme k závratnému číslu stovek zachovalých architektonických skvostů, jež tvoří jedny z nejkrásnějších památek naší historie, v nichž kdysi kypěl bohatý život české a moravské aristokracie. Naše zámky jsou zároveň svědectvím zašlé slávy známých i méně známých šlechtických rodů, z nichž se mnohé výrazně zapsaly do českých dějin.

V této knize předkládaný výběr těchto unikátních staveb i jejich historie je jen malým reprezentativním vzorkem, kterým jsem chtěl vzdát hold nejen donátorům, ale i stavitelům zámeckých areálů, z nichž některé dodnes na první pohled zůstávají pyšnými i monumentálními architektonickými počiny. Zámky jsou odrazem nejen moci jejich majitelů, ale i dávného stavitelského umění, na kterém se mimo jiné podílely i stovky a tisíce poddaných, kteří své feudální vrchnosti byli povinováni robotou. Při pohledu na tato pyšná šlechtická sídla bychom na ně neměli zapomínat, neboť právě oni v potu tváře a za nesmírného úsilí budovali základy těchto honosných staveb, jimž pak jejich konečnou podobu vtiskli významní umělci, architekti a skvělí řemeslníci.

Mnoho zámků vzniklo přestavbami dřívějších hradů a tvrzí, jiné vznikaly takřkajíc na zelené louce v časech, kdy šlechta opouštěla nepohodlné hradní pevnosti v touze po pohodlí a přepychu, které jim hrady již nemohly poskytovat. Počátky výstavby zámků sahají k přelomu 15. a 16. století, kdy do Českého království začal pronikat novátorský duch italské

renesance a bohatá česká aristokracie se této svěží kultuře začala rychle přizpůsobovat.

Další vlna budování zámeckých staveb připomínajících honosné paláce přišla s nástupem baroka po skončení třicetileté války (1648), kdy bylo v naší zemi v důsledku válečných událostí poničeno značné množství hradů, které se proměnily ve zříceniny, a majitelé jednotlivých panství byli nuceni stavět si nová sídla, jež by náležitě reprezentovala jejich moc a bohatství. Během třicetileté války totiž do českých zemí přišla nová katolická aristokracie cizího původu (především německého, španělského a italského), která se za podpory habsburských panovníků zmocnila zkonfiskovaných držav nekatolických odpůrců vládnoucí habsburské dynastie. V některých případech šlo o dary panovníkovým oblíbencům, v jiných o velice výhodný odprodej těchto statků novým šlechtickým zájemcům, kteří se rozhodli v českých zemích usadit. Nastal další stavební boom, projevující se výstavbou nejen velkých barokních chrámů a kostelů, ale i šlechtických zámků a městských paláců. Tato pečeť baroka je dnes v českých zemích nejviditelnější.

Zámecká sídla české a moravské aristokracie však nesou i další pečeť, kterou bylo tehdejší šlechtické podnikání. Provoz zámků byl značně nákladný a o pohodlí panstva se starala početná čeleď zabezpečující veškeré provozní zázemí. V okolí zámků tak vyrůstaly hospodářské budovy i obytné prostory pro správce, hosty, ale i služebnictvo, jež mělo na starost péči o šlechtické rodiny, které na zámcích žily. Vše mělo svůj pevně stanovený řád a služba na zámcích byla i mezi poddanými považována za cosi mimořádného, neboť zajišťovala nejen stálou práci, ale často i nadstandardní sociální zázemí. Podnikatelské aktivity majitelů jednotlivých panství nebyly rovněž zanedbatelné, ať šlo o rybníkářství, pivovarnictví, sklárny, hornictví, nebo o pozdější šlechtické manufaktury, jež u nás začaly vznikat v 18. století. To vše vyžadovalo odborníky i obslužný personál a zámky tak plnily i funkci organizačních a hospodářských center jednotlivých panství.

Touto knihou však není možné připomenout všechny peripetie, jež jsou s historií našich zámků spojené, můžeme se však zaměřit alespoň na to nejdůležitější a nejzajímavější, co je s těmito nádhernými stavbami, jejich historií, interiéry a exteriéry spojené. Mezi zajímavosti nesporně patří i pověsti a legendy, jež se dodnes k mnohým těmto šlechtickým sídlům a jejich ma-

jitelům vážou a které mají vesměs lidový původ. Je alespoň na některých z nich zrnko dějinné pravdy a do jaké míry odrážejí historickou realitu? I to byla otázka, kterou jsem si při psaní této knihy kladl a pokusil se na ni alespoň v některých případech odpovědět. Ale stejně jako já i čtenáři zřejmě nakonec zjistí, že mýtus a realita jdou ruku v ruce a oddělit je od sebe není vždy snadné.

Tak či tak doufám, že tato knížka přinese nejen zábavu, ale i trochu poučení a poznání, že dějinnou paměť národa je třeba uchovávat pro budoucnost a kulturní i duchovní dědictví našich předků bychom měli ctít jako důležitý atribut naší současné existence. Zámky tak nejsou jen překrásnými stavbami minulých věků, ale vyprávějí i své vlastní příběhy.

Bučovice

Přízrak zlého Šembery

Nedaleko dnešního bučovického zámku kdysi stával malý hrádek, který zanikl někdy v druhé polovině 15. století a nakonec z něj zbyly už jen sotva znatelné zbytky rozvalin. Blízko místa, kde dnes můžeme obdivovat překrásný renesanční zámek, zase stávala tvrz, jejímiž posledními majiteli byli Jan a Mikuláš Kropáč z Nevědomí. Mikuláš Kropáč kolem roku 1511 tvrz postoupil Tasovi z Ojnic a nakonec ji sňatkem s Annou z Ojnic získal Václav z Bučovic. Toto zboží pak zdědili jeho dva synové: nejprve Albrecht a poté Jan Šembera Černoorský z Boskovic.

Jan Šembera zahájil stavbu nového zámku v roce 1567 přesně proti místu, kde stála tvrz, která pak na počátku 17. století již zcela zchátralá zanikla. Tento vzdělaný a bohatý moravský šlechtic toužil po sídle, jež by bylo podobné renesančním palácům, které obdivoval v dobách svých studií v Itálii.

Jan Šembera byl jedním z nejbohatších moravských aristokratů a potrpěl si na okázalost i nádheru tak, jak se na renesančního velmože té doby patřilo. Na výstavbě svého zámku nešetřil a ostatní šlechta ho měla tak trochu za podivína, neboť se vůbec nezajímal o politiku ani o dvorskou kariéru. Měl pověst skvělého šermíře, ale byl to také prchlivec, a když se rozzuřil, bylo prý lepší jít mu z cesty.

V roce 1581 se dostal do sporu s jiným šlechticem a spolumajitelem sousedního buchlovického panství Zikmundem Prakšickým ze Zástřizl, který notně podroušený vpadl do domu, kde měl Šembera právě hosty. Zikmund Prakšický se před nimi v opilosti snažil se Šemberou vyprovokovat hádku, ten ho však nechal svými sluhy vyhodit na ulici. Ale opilec začal venku vyvádět, Šemberovi sprostě nadával a vyzýval ho tasenou zbraní k souboji. V tu chvíli toho měl bučovický pán právě dost. A poněvadž byl i on pitím vína už notně podroušený, rozběhl se rozběsněný dolů, aby opilého šlechtice ztrestal. Když chce souboj, ať ho tedy má!

O tom, co se poté na ulici odehrálo, existují dvě verze. Podle první z nich prý Šembera opilému Zikmundovi ze Zástřizl nejprve vyrazil z ruky kord, a když svého soka vyzval, aby ho sebral a pokračoval v souboji, v okamžiku, kdy se pan Zikmund pro svou zbraň sehnul, Šembera ho bez milosti probodl a zabil. Jinými slovy to byla vražda. Druhá verze hovoří o tom, že Zikmund Prakšický Šemberu na ulici bez varování napadl a ten se musel všemi silami bránit jeho výpadům tak dlouho, až ho smrtelně zasáhl. Šlo tedy o zabití v sebeobraně.

Celý případ nakonec musel řešit moravský zemský soud, kde bratr zabitého Zikmunda Jindřich Prakšický ze Zástřizl Jana Šemberu zažaloval pro vraždu. Spor se vlekl přes rok, ale soudní tribunál nemohl dospět ke konečnému verdiktu, neboť výpovědi předvolaných svědků nešťastného souboje se lišily. Jedni tvrdili, že šlo o nešťastnou náhodu, druzí říkali, že se Šembera jen bránil. Pouze jediný svědek, jistý Jan Zoubek ze Zdětína, tvrdil, že Šembera svého soupeře probodl ve chvíli, kdy opilý Zikmund Prakšický neměl zbraň v ruce, neboť mu ji jeho sok vyrazil. Celý souboj prý trval jen krátce, podroušený pan Zikmund se nedokázal vůbec soustředit a pro Šemberu bylo snadné ho zlikvidovat.

V červenci roku 1582 však našli Šemberova žalobce Jindřicha ze Zástřizl v lese mrtvého. Jeho nečekaná smrt byla záhadou, neboť ho našli probodnutého jeho vlastním kordem. Zda se jednalo o sebevraždu, nebo

o vraždu, nemohla vyšetřující komise zjistit, i když se objevily fámy, že za smrt buchlovického pána mohl Šembera, který si zaplatil nájemného vraha. To se však nikdy nepodařilo prokázat. Kde není žalobce, není ani soudce, a tak šel celý případ Šemberova souboje se Zikmundem Prakšickým podle platných zákonů do ztracena. Nebylo už co řešit.

Dostavba a výzdoba bučovického zámku pak pokračovaly až do roku 1585, kdy se do něj Jan Šembera konečně nastěhoval. Aféra s bratry ze Zástřizl už byla v té době zapomenuta a nový zámecký pán se konečně mohl věnovat svým největším zálibám: lovu, nákupům i četbě knih, krásným ženám a zvelebování zámeckých interiérů. Do historie však vstoupil jako krutý pán, který se ke svým poddaným choval bezcitně a nemilosrdně trestal každé jejich sebelepší provinění. Jedna z dochovaných lidových legend říká, že si ho nakonec do pekla odnesl ďábel a za své hříchy byl tvrdě ztrestán. Šemberu prý později někteří lidé v noci viděli zapřaženého do pluhu, jak oře pole a svým bičem ho pohání čert.

Jiná pověst praví, že Šemberovi při budování jeho zámku pekelník kladl všelijaké nástrahy, aby stavbu tohoto šlechtického sídla překazil, ale zámecký pán si jednoho dne na čerta počkal, chytil ho za ocas a mrštil s ním o zed'. Čert se prý šeredně potloukl a pak se už nikdy neukázal. Ale ďábel Šemberu nakonec za jeho hříchy stejně ztrestal. Zejména vražda Zikmunda Prakšického mu prý v pekle velmi přitížila. A tak byl po smrti zakletý do ohnivého koně, který se v okolí Bučovic (ale i Brna) občas údajně zjevoval. V tomto případě bylo jistě přání otcem myšlenky, ale tyto pověsti zůstaly dalším dokladem toho, jak byl tento bohatý moravský aristokrat neoblíbený a jak ho jeho poddaní nenáviděli.

Po smrti Jana Šembery v roce 1597 jeho rod vymřel po meči, neboť se mu narodily pouze dvě dcery – Anna a Kateřina –, které se obě provdaly za bratry Karla a Maxmiliána z Lichtenštejna. V držení Lichtenštejnů, kteří se v pobělohorském období (po roce 1621) stali nejbohatším šlechtickým rodem na Moravě, byl zámek Bučovice využíván především jako sídlo správy bučovického panství.

V roce 1641 byla dokončena zámecká kaple a na nádvoří postavena i barokní kašna se sousoším římského boha vína Bakcha a čtyř mořských panen. Její nádrž však byla v roce 1780 odstraněna, takže z ní zbylo jen torzo. O bučovickém Bakchovi se tradovalo, že jde o zakletého Jana Šemberu, který v měchu vína ukrývá peníze. Během třicetileté války (1618–1648), když bylo

v roce 1645 švédskými vojsky obleženo Brno, se jeden švédský oddíl pokusil bučovický zámek dobýt. Švédy lákalo především bohatství zámeckých interiérů, které hodlali vydrancovat a vyloupit. Byli však s velkými ztrátami odraženi, i když sousední městečko tehdy vyhořelo.

V roce 1722 Adam z Lichtenštejna zámecký mobiliář přestěhoval do Lednice i rakouského Rabensberku a bučovický zámek proměnil v účtárnu a další kanceláře s tím, že hořejší patra byla přestavěna na byty pro panské úředníky. Zámek tak doznal značných změn k horšímu, a dokonce i renesanční zámecká zahrada byla proměněna v užitkový sad. Dvě bání byly ze zámeckých věží odstraněny a o necelých sto let později zmizely i ze zbylých dvou zámeckých věží. Také zámecké opevnění bylo koncem 18. století zlikvidováno a v 19. století byla odstraněna i zámecká bašta s příkopem. Zámek se tak proměnil v civilní úřad lichtenštejnské vrchnostenské kanceláře, kde se nacházely i soudní a berní úřady.

V bučovickém zámku je pozoruhodný především tzv. Zajecí sál, nacházející se v jeho západním přízemním křídle. Zdobí ho malby zajíců oblečených jako tehdejší šlechtici. Jde o satirické lovecké výjevy, které jsou zdejší unikátem a na nichž je zachyceno, jak zajíci vyhrávají nad psy i lidmi. Císařský sál je zase vyzdobený koutovými lunetami, v nichž jsou znázorněné především antické motivy, včetně nádherné štukové plastiky zpodobňující únos Evropy pánem starořeckých bohů Diem proměněným v býka, nebo výjev s římskou bohyní lovu Dianou, ale také na koni jedoucí habsburský císař Karel V.

Zámek v Bučovicích s bohatě zdobenými interiéry je dílem císařského architekta Pietra Ferraboscy a brněnského kameníka italského původu Pietra Gambriho a dnes patří k nejkrásnějším renesančním šlechtickým sídlům na Moravě. Jako další projektant tohoto zámku bývá někdy uváděn i Jacopo Strada, správce sbírek císaře Rudolfa II. a otec Rudolfovy metresy Kateřiny Stradové. Ale ať už byl autorem plánů tohoto šlechtického sídla kdokoli, zanechal tu po sobě odkaz, který můžeme obdivovat dodnes.

Obsah

Prolog	7	17. Náchod	105
1. Březnice	11	18. Nové Město nad Metují	113
2. Bučovice	17	19. Opočno	119
3. Buchlovice	23	20. Peruc	127
4. Český Krumlov	29	21. Plumlov	133
5. Děčín	37	22. Raduň	137
6. Dobříš	43	23. Ratibořice	143
7. Hluboká	49	24. Rožmitál pod Třemšínem	149
8. Chropyně	55	25. Slavkov	155
9. Konopiště	61	26. Sychrov	161
10. Kozel	67	27. Telč	167
11. Kuks	71	28. Třeboň	173
12. Kynžvart	77	29. Velké Losiny	179
13. Lány	83	30. Veltrusy	185
14. Lednice	89	Epilog	189
15. Lysice	95	Přehled použitých pramenů a literatury	193
16. Mělník	99		